

ЕКОНОМІЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Маркіна Ірина Анатоліївна, завідувач кафедри менеджменту і адміністрування, д.е.н., професор, м. Полтава, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка.

Сьомич Микола Іванович, доцент кафедри бізнес-адміністрування та права, к. держ. упр., доцент, м. Полтава, Полтавська державна аграрна академія,

Markina Iryna, head of department of management and administration chair, Dsc.(Econ), Professor, Poltava, Poltava national technical Yuri Kondratyuk university.

Somych Mykola, associated professor of department of business-administrative and law chair, Ph.(D), associated professor, Poltava State Agrarian Academy.

Markina I.A., Somych M.I. The economic attractiveness of the agricultural sector of Ukraine in conditions of global challenges.

The paper presents the study of some aspects of the economic attractiveness of the agricultural sector of Ukraine as a leading player in the global agricultural market in terms of global challenges. The basic trends of the modern world agri-food development, offer as opportunities so current and future risks of farmers and the agricultural market.

The necessity of increasing complementarity in the relationship of small, medium and large landowners, their production and non-production infrastructure were described. It was proposed to use not only the land bank but a gross product.

According to the proposal it was presented three main groups of agricultural holdings that made their comparative characteristics of individual indicators of production and financial activities. High business activity demonstrates the level of holdings of foreign direct investment, which is an indicator of economic attractiveness of the ratio of the return / risk in the agricultural sector of Ukraine. The main preconditions and consequences of increased activity cooperation of the European Union and Ukraine, including as a reaction to the loss of a significant part of the market of the Commonwealth of Independent States were determined. It was proposed to use the analytical table that concentrates in a dynamic study, structural indicators and multiplicative attractiveness of the agricultural sector. Determined that the lack of development of the internal market while critically high openness of the Ukrainian economy (especially its agricultural sector) is both opportunity and significant threat to national security because of the extreme dependence on unpredictable global markets investments and food.

Маркіна І.А., Сьомич М.І. Економічна привабливість аграрного сектору України в умовах глобальних викликів.

В статті представлено дослідження окремих аспектів економічної привабливості аграрного сектору економіки України як провідного гравця світового аграрного ринку в умовах глобальних викликів. Наведено основні тенденції сучасного світового агропродовольчого розвитку, що відкривають як можливості, так поточні і перспективні ризики національних аграрних виробників і аграрного ринку в цілому. Визначено необхідність підвищення компліментарності у відносинах малих, середніх і великих землевласників, їх виробничої та невиробничої інфраструктури. Для аналізу діяльності останніх запропоновано використання не рівня земельного банку, а обсягу валової продукції. Згідно з даною пропозицією представлено три основні групи аграрних холдингів, зроблено їх порівняльну характеристику по окремих показниках виробничої та фінансової діяльності. Високу ділову активність агрохолдингів демонструє рівень прямих

іноземних інвестицій, що є індикатором економічної привабливості за співвідношенням віддача / ризик в аграрний сектор економіки України. Визначено основні передумови і можливі наслідки підвищеної активності співпраці Європейського Союзу і України, в т. ч. як реакції на втрату значної частини ринку країн Співдружності незалежних держав. Запропоновано до використання розроблену аналітичну таблицю, що концентрує в собі дослідження динамічних, структурних та мультиплікативних показників привабливості аграрного сектору економіки. Визначено, що нерозвиненість внутрішнього ринку з одночасним критично високим рівнем відкритості української економіки (особливо її аграрного сектору) є як можливістю, так і суттєвою загрозою національній безпеці через надзначну залежність від непередбачуваних світових ринків інвестицій і продовольства.

Маркина И.А., Семич Н.И. Экономическая привлекательность аграрного сектора Украины в условиях глобальных вызовов.

В статье представлено исследование отдельных аспектов экономической привлекательности аграрного сектора экономики Украины как ведущего игрока мирового аграрного рынка в условиях глобальных вызовов. Приведены основные тенденции современного мирового агропродовольственного развития, которые предусматривают как возможности, так текущие и перспективные риски национальных аграрных производителей и аграрного рынка в целом. Определена необходимость повышения комплиментарности в отношениях малых, средних и крупных землевладельцев, их производственной и непроизводственной инфраструктуры. Для анализа деятельности последних предложено использование не уровня земельного банка, а объема валовой продукции. Согласно данным предложением представлены три основные группы аграрных холдингов, проведена их сравнительная характеристика по отдельным показателям производственной и финансовой деятельности. Высокую деловую активность агрохолдингов демонстрирует уровень прямых иностранных инвестиций, что является индикатором экономической привлекательности по соотношению отдача/риск в аграрном секторе Украины. Определены основные предпосылки и возможные последствия повышенной активности сотрудничества Европейского Союза и Украины, в том числе как реакции на потерю значительной части рынка стран Содружества независимых государств. Предложено к использованию разработанную аналитическую таблицу, которая концентрирует исследования динамических, структурных и мультипликативный показателей привлекательности аграрного сектора экономики. Определено, что неразвитость внутреннего рынка с одновременным критически высоким уровнем открытости украинской экономики (особенно ее аграрного сектора) является как возможностью, так и существенной угрозой национальной безопасности через высокую зависимость от непредсказуемых мировых рынков инвестиций и продовольствия.

Постановка проблеми. Україна – провідний гравець світового аграрного ринку. Аграрний сектор України – джерело $\frac{1}{4}$ валютної виручки для держави, 8% ВВП і офіційний роботодавець для 15% населення. У 2014 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва порівняно з 2013 р. становив 102,8%, що на фоні загальної кризи економіки і тимчасової втрати багатьох об'єктів логістичної інфраструктури сектору є свідченням значного росту. Дослідження стану та перспектив розвитку сектору – актуальне завдання економічної науки, особливо в умовах глобальних викликів сьогодення.

За твердженням Генерального директора Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), у наступні 40 років людству загалом потрібно збільшити випуск продукції аграрного сектору на 70%, а країнам, що розвиваються – на 100% [2]. При цьому основними тенденціями сучасного світового агропродовольчого розвитку є: збереження загальної позитивної динаміки світового агропродовольчого виробництва на фоні загального уповільнення темпів його зростання; підвищення глобального

агропродовольчого попиту; слабка передбачуваність волатильності світових продовольчих цін, які після піків у 2008 р. та 2011 р. демонструють загалом знижувальну динаміку з окремими періодами незначних підвищувальних коливань; посилення значення країн, що розвиваються, на глобальному продовольчому ринку; зростання впливу ринкових чинників на розвиток сільськогосподарського виробництва і розширення у цьому зв'язку додаткових можливостей для країн, що розвиваються, на світовому ринку; зменшення масштабів прямої бюджетної підтримки агрогосподарств, її переорієнтація на переважне фінансування загальних послуг у сільському господарстві; зростання інтеграційних прагнень держав, розширення діяльності міжнародних організацій (ФАО, СОТ, ОЕСР та ін.), що суттєво впливає на розвиток світової агропродовольчої торгівлі, створення резервів тощо; актуалізація проблем створення і впровадження інновацій (у тому числі й у сфері альтернативної енергетики) та формування сталих систем агрогосподарювання; загострення конкурентної боротьби за земельні й водні ресурси та підвищення інтересу національних урядів і приватних інвесторів до придбання земель у третіх країнах [1, 4]. Дані тенденції створюють сприятливі передумови для інвестування в аграрне виробництво, зокрема в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість вчених вважає, що Україна має бути націлена на утримання існуючих і розширення зовнішніх ринків стандартною продукцією [5, 7, 8], а для власного населення виробляти органічну. Дана позиція базується на можливості компліментарного поєднання інтересів малих, середніх і великих землевласників, їх виробничої та невиробничої інфраструктури і формує імідж економічно більш привабливого сектору економіки України.

Саме тому **мета статті**, яка полягає в дослідженні окремих аспектів економічної привабливості аграрного сектору економіки України в умовах глобальних викликів, є актуальною.

Результати дослідження. Результати проведених досліджень дозволяють констатувати, що питання економічної привабливості аграрного сектору економіки доцільно розглядати в площинах динамічного, структурного та мультиплікативного аналізу. Щодо динаміки виробництва валової продукції сільського господарства (табл. 1), слід зазначити не тільки ріст вартості валової продукції та окремо продукції рослинництва та тваринництва, а й базисний темп даного росту (66,5%; 91,5; 26,6% відповідно). Проте, саме в тваринництві значно укріпилися позиції сільськогосподарських підприємств (на 24,5% більше питома вага за 15 років, ніж 10,1% – у рослинництві). Дані явища напряму пов'язані з процесами створення і функціонування найбільших аграрних структур – агрохолдингів.

Таблиця 1

Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства України за 2000-2014 рр.¹

Роки	Всього		Рослинництво		Тваринництво	
	млрд. грн.	сільгоспідприємства, %	млрд. грн.	сільгоспідприємства, %	млрд. грн.	сільгоспідприємства, %
2000	151,0	38,4	92,8	49,3	58,2	21,0
2005	179,6	40,5	114,5	48,6	65,1	26,2
2008	201,6	50,3	136,3	58,0	65,3	34,4
2009	197,9	48,6	129,9	54,9	68,0	36,7
2010	194,9	48,3	124,6	53,6	70,3	38,8
2011	233,7	51,8	162,4	56,7	71,3	40,6
2012	223,3	50,7	149,2	55,0	74,0	41,8
2013	252,8	54,0	175,9	58,6	76,9	43,5
2014 ²	251,4	55,3	177,7	59,4	73,7	45,5

¹ – за даними Державного комітету статистики України ² – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Аналіз свідчить, що агрохолдинги виробляють 22,5% валової сільськогосподарської продукції України (56,6 млрд. грн. за 2014 рік), при цьому їх сукупний земельний банк на 01.01.2015 р. складає 5,6 млн. га або 13,5% всіх сільськогосподарських угідь України.

При цьому присутність агрохолдингів в експортному поясі України найнижча – Одеська, Кіровоградська, Миколаївська, Дніпропетровська, Запорізька, Херсонська, Харківська, Луганська, Донецька області – від 20 до 45% (в перших 6 областях – менше 20%), а в поясі самозабезпечення (інші області) – найвища (до 55%). На нашу думку, економічно це не є виправданим, але відповідає існуючому безпековому рівню.

Розподіл агрохолдингів за земельним банком на сьогодні теж не є завжди об'єктивним. Оскільки частина земельного банку агрохолдингів знаходиться в РФ, частина на території проведення АТО, у тимчасово окупованих АРК та м. Севастополь, частина не обробляється через спекулятивні очікування, більш доцільно ранжувати агрохолдинги за виробництвом валової продукції (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл найбільших агрохолдингів України за виробництвом валової продукції (за підсумками 2014 р.), млн. грн.¹

Валова продукція	Агрохолдинги
Більше 1000	МХП, UkrLandFarming, NCH, Кернел, Астарта, Агромарс, Мрія, Агропродінвест, Українські аграрні інвестиції, Сварог
500-1000	ТАКО, ІМК, АПК-Інвест, Агрейн, Агро-Овен, Світанок, Агрофьюжн, Інтер-Агросистема, Корпорація «Дніпровська», HarvEast, Овостар, Панда, AgroGeneration&Harmelia, Агротон, Приват Агро Холдинг
250-500	Даноша, Glencore International, НІБУЛОН, Agrokultura, Нива Переяславщини, Корпорація «Агропродсервіс», УкрАгроКом, Корпорація «Глобіно», VITAGRO, Група Агротрейд, Cygnet Agroholding, East Capital Holding, Агропромислова компанія, Галс-Агро, Агромарк, TAS Group, Пан Курчак, Бахмутський Аграрний Союз, Аграрна технологічна компанія, Grain Alliance, Український Аграрний Холдинг, Земля і Воля, Терра Фуд, Фрідом Фарм, Вінницька агропромислова група

¹ узагальнено за матеріалами [6]

Слід зазначити, що на сьогодні 3 найбільші агрохолдинги МХП (Миронівський хлібопродукт), UkrLandFarming, NCH (New Century Holding) забезпечують виробництво валової сільськогосподарської продукції в обсязі, що перевищує обсяги виробництва всіма фермерськими господарствами України.

Взагалі слід зазначити, що через високу ділову активність агрохолдингів прямі іноземні інвестиції, як індикатор економічної привабливості за співвідношенням віддача/ризик в аграрний сектор економіки України, не знизилися, а навпаки в 2014 р. підвищилися на 6,6% у порівнянні з 2013 р. (рис. 1).

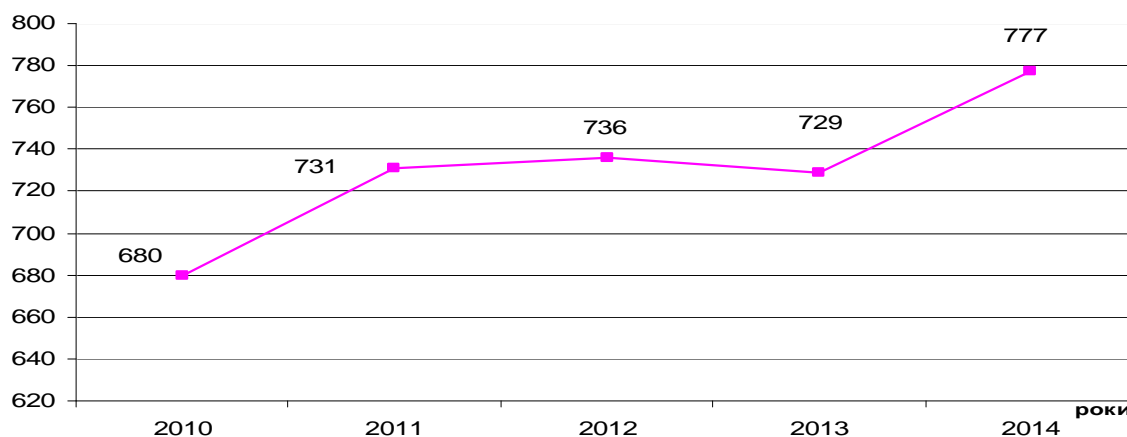

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарство України в 2010-2014 рр., млн. долл. США

При цьому капітальні інвестиції в сільське господарство України, охоту і пов'язані з цим послуги зросли всього на 3,8%.

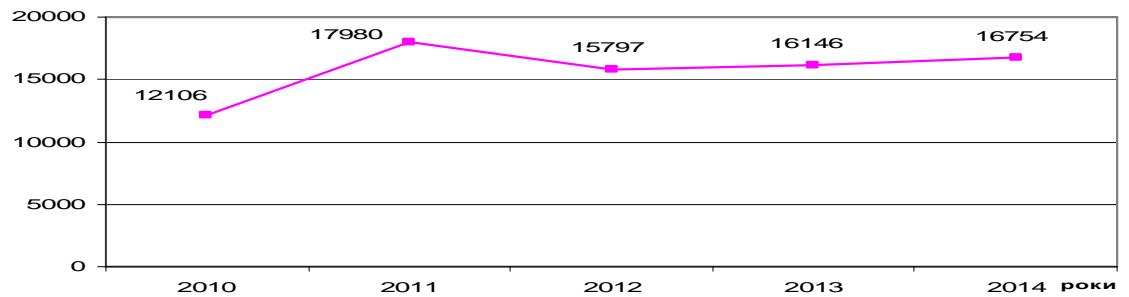

Рис. 2. Капітальні інвестиції в сільське господарство України, охоту і пов'язані з цим послуги в 2010-2014 рр., млн. грн.

Одним із факторів, що вплинули на цей результат, є підвищена активність співпраці ЄС-Україна, за умови фактичного виходу останньої з ринку продовольства РФ. Наприклад, Україна в 2011р. експортувала до РФ 16% всіх агропродовольчих товарів, що поставлялися на зовнішні ринки (еквівалент 2 млрд. долл. США). В 2014 р. дана частка зменшилася до 5% (0,9 млрд. долл. США), незважаючи на загальний ріст експорту на 30,2% у порівнянні з 2011р.

В свою чергу, якщо на протязі 2011 року українські експортери поставили на територію ЄС аграрних товарів на суму 3,2 млрд. долл. США, то в 2014 році – на 3,8 млрд. долл. США. Тобто, експорт за вказаний період зріс на 20%.

При цьому слід зазначити, що до кінця першого періоду (31 грудня 2014 року) автономних торговельних преференцій, наданих ЄС Україні, були повністю використані тарифні квоти (за принципом «перший прийшов – перший обслугований») для експорту натурального меду, винограду та яблучного соку, зернових круп і оброблених томатів (пізніше – для курятини, кукурудзи, пшениці). Торговельні квоти на солод і пшеничну клейковину, висівки та інші залишки, цукор і шоколад, крохмаль та інулін, лук і часник були використані на 28%, 12, 11, 7 і 7% відповідно. В цілому торговельні квоти по 27 товарним категоріям в абсолютних величинах були використані приблизно на 25%.

Введення ЗВТ з січня 2016 року, тобто двостороннє зниження або відміна імпорتنних мит на більшість товарів з обох сторін, збільшить конкуренцію на внутрішньому ринку України, а за прогнозами експертів може збільшити імпорт в Україну приблизно на 7% (за даними УКАБ [3]).

Зважаючи на вищенаведене, вважаємо за доречне запропонувати власну аналітичну таблицю, в якій на прикладі аналізу експорту аграрної продукції України (табл. 3) можемо не тільки дослідити загальні динамічні та структурні тенденції (ріст експорту аграрної продукції більш випереджаючими темпами, ніж загальний ріст експорту, систематичне збільшення питомої ваги експорту аграрної продукції в загальному експорті та питомої ваги експорту аграрної продукції у вартості валової продукції сільського господарства), а і визначити мультиплікативні показники.

Так, співвідношення темпів росту експорту аграрної продукції та темпів росту вартості валової продукції сільського господарства демонструє розвиток зовнішньої торгівлі більш високими темпами, ніж розвиток внутрішнього ринку, а співвідношення питомої ваги експорту аграрної продукції в загальному експорті до питомої ваги вартості валової продукції сільського господарства в ВВП характеризує експортну орієнтацію сільського господарства України. Ці фактори, що трансформувалися в стійкі тенденції, є

доволі ризикованими, але на фоні занепаду інших галузей економіки і вільного перетікання капіталу, на сьогодні є безальтернативними.

Таблиця 3

Аналіз експорту аграрної продукції України за 2010-2014 рр.

Показник	Роки					Темп приросту 2014 р. (%) до:			
	2010 ¹	2011 ¹	2012 ¹	2013 ¹	2014 ²	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013
Експорт, млн.грн.	507869	647608	670319	629401	770121	51,6	18,9	14,9	22,4
Експорт аграрної продукції ³ , млн. грн.	72625	93903	140097	133433	194070	167,2	106,7	38,5	45,4
в т.ч. в ЄС, %	-	25	28	26	23	-	-	-	-
Ланцюговий темп росту експорту аграрної продукції, %	-	129,3	149,2	95,2	145,4	-	-	-	-
Питома вага експорту аграрної продукції в загальному експорті, %	14,3	14,5	20,9	21,2	25,2	-	-	-	-
Питома вага експорту продуктів харчування в загальному експорті (16-24 товарні групи), %	5,0	4,3	5,1	5,6	5,7	-	-	-	-
Питома вага експорту аграрної продукції до вартості валової продукції сільського господарства ⁴ , %	38,7	37,4	54,1	44,0	53,6	-	-	-	-
Співвідношення темпів росту експорту аграрної продукції та темпів росту вартості валової продукції сільського господарства ⁴	-	0,97	1,44	0,81	1,22	-	-	-	-
Співвідношення питомої ваги експорту аграрної продукції в загальному експорті до питомої ваги вартості валової продукції сільського господарства ⁴ в ВВП ⁵	1,91	1,75	2,58	2,28	2,31	-	-	-	-

¹ – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя;

² – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції;

³ – 01-15 товарні групи;

⁴ – сільське, лісове та рибне господарство у фактичних цінах з урахуванням проміжного споживання;

⁵ – у фактичних цінах з урахуванням проміжного споживання;

Висновки. Дослідження окремих аспектів економічної привабливості аграрного сектору економіки України дозволило зробити наступні висновки:

1. Підвищення економічної привабливості можливо лише за умов компліментарного співіснування великих, середніх і дрібних землевласників, що можливо за умов кооперування при спільному використанні об'єктів логістичної інфраструктури.

2. Позитивні зрушення в розвитку сільського господарства України обумовлені як світовою продовольчою кризою, так і реакцією на неї з боку найбільших аграрних виробників (агрохолдингів), що на фоні занепаду інших галузей української економіки продовжують залучати іноземні інвестиції не стільки в операційні, скільки в інфраструктурні проекти.

3. Нерозвиненість внутрішнього ринку з одночасним критично високим рівнем відкритості української економіки (особливо аграрного сектору) є як можливістю, так і суттєвою загрозою національній безпеці через надзвичайну залежність від непередбачуваних світових ринків інвестицій і продовольства.

Дані висновки орієнтують на подальші дослідження форм державно-приватного партнерства аграрного сектору економіки, розвитку внутрішнього ринку, розроблення та відпрацювання механізмів задіяння захисних механізмів щодо забезпечення національної, в т.ч. продовольчої, безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки: кол. моногр./ [О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Б.Й. Пасхавер та ін.]; за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». – К., 2014. – 456 с.
2. Более миллиарда человек в мире голодает – гендиректор ФАО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://news.mail.ru/politics/3752287>
3. Ведение аграрного бизнеса в Украине. – К.: УКАБ, 2015. – 82 с.
4. Деятельность ООН по устойчивому развитию [Электронный ресурс]. – Режим доступа.: <http://www.un.org>.
5. Дієсперов В.С. Селянам – бути хазяями сільських територій / Дієсперов В.С. // Агроінком. – 2010. – № 1-3. – С. 7-12.
6. Крупнейшие агрохолдинги Украины. – К.: УКАБ, 2015. – 76 с.
7. Нова стратегія виробництва зернових та олійних культур в Україні / В.Ф. Петриченко, М.Д. Безуглий, В.М. Жук, О.О. Іващенко. – К.: Аграр. наука, 2012. – 48 с.
8. Павлов О.І. Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки / Павлов О.І. // Економіка АПК. – 2014. – № 2 – С. 97-103.

References:

1. Shubravs'ka O.V., Moldavan L.V. and Paskhaver B.Y. (2014), “Agri-food development of Ukraine in the context of food security” [“Ahroproprodovol'chyy rozvytok Ukrayiny v konteksti zabezpechennya prodovol'choyi bezpeky”]: *kol. monohr; NAN Ukrayiny, DU «In-t ekonomiky ta prohnouzuvannya NAN Ukrayiny»*], 456 p.
2. “More than a billion people in the world are starving – the general director of FAO” [“Bolee milliarda chelovek v mire golodaet – gendirektor FAO”], available at: <http://news.mail.ru/politics/3752287>
3. “Doing Agribusiness in Ukraine” (2015) [“Vedenie agrarnogo biznesa v Ukraine”], *UKAB*, 82 p.
4. “Activities of the United Nations Sustainable development” [“Dejatel'nost' OON po ustojchivomu razvitiju”], available at: <http://www.un.org>.
5. Diyesperov V.S. (2010) “Farmers – be masters of rural areas” [“Selyanam – buty khazyayamy sil's'kykh terytoriy”], *Ahroinkom*], №1-3, p.p. 7-12.
6. “The largest agricultural holdings in Ukraine” (2015), [“Krupnejshie agroholdingi Ukrainy”], *UKAB*, 76 p.
7. Petrychenko V.F. (2012), “The new strategy of production of grains and oilseeds in Ukraine” [“Nova stratehiya vyrobnytstva zernovykh ta oliynykh kul'tur v Ukrayini, *Ahrar. nauka*], 48 p.
8. Pavlov O.I. (2014) “Agri-food sector Ukraine as an object of national security” [“Ahroprodovol'cha sfera Ukrayiny yak ob"yekt natsional'noyi bezpeky”], *Ekonomika*, *APK*, №2, pp. 97-103.

Ключові слова: аграрний сектор, економічна привабливість, глобальні виклики, експорт, валова продукція, агрохолдинг, інвестиції.

Ключевые слова: аграрный сектор, экономическая привлекательность, глобальные вызовы, экспорт, валовая продукция, агрохолдинг, инвестиции.

Keywords: agricultural sector, the economic attractiveness of global challenges, exports, gross output, agricultural holding, investments.